

Krzysztof Juszcak,
doktor, adiunkt,
Akademia Pomorska w Słupsku,
Instytut Pedagogiki i Pracy Socjalnej,
Zakład Pedagogiki Społecznej i Resocjalizacji

PRZYCZYNEK DO PRAW DZIECKA

W całym systemie prawa międzynarodowego jedną z najważniejszych idei stała się ochrona praw dzieci. Potrzebę taką wyrażono w różnych dokumentach. Deklaracja otaczania dzieci szczególną troską znalazła się już w genewskiej Deklaracji Praw Dziecka z 1924 roku oraz w Deklaracji z 1959 roku. Najpełniej, jak dotychczas, prawa dzieci do zaspokajania ich potrzeb, do właściwego traktowania wyrażone zostały w podpisanej przez niemal wszystkie kraje Konwencji o Prawach Dziecka z 1989 roku. Wyznaczyła ona standardy opieki i wychowania dzieci, do których powinno się dążyć, oraz określiła sytuacje, w których dzieciom należy się ochrona i specjalne środki zabezpieczające ich potrzeby. Na tym tle zarysowuje się jednak problem efektywności przyjętych rozwiązań.

Niniejsze opracowanie ukazuje ewolucję norm prawa w zakresie ochrony praw dziecka, jak również kwestię skuteczności respektowania tych norm.

Кишинюф Ющак

ВНЕСОК У ПРАВА ДИТИНИ

У всій системі міжнародного права однією з найважливіших ідей став захист прав дітей. Ця потреба виражається в різних документах. Потреба дітей в особливому догляді знайшла своє відображення вже в Женевській декларації прав дитини 1924 року і в Декларції 1959 року. Найбільш повно, на сьогоднішній день, права дітей на задоволення своїх потреб та на належне поводження знайшли своє відображення в підписаній практично всіма країнами Конвенції про права дитини 1989 року. Вона визначила стандарти з догляду та виховання дітей, до яких слід прагнути, а також окреслила ситуації, за яких діти повинні отримувати захист і спеціальні засоби, що забезпечують їхні потреби. На цьому тлі, однак, окреслюється проблема ефективності прийнятих рішень.

Це дослідження показує еволюцію норм права у сфері захисту прав дітей, а також успішності дотримання цих стандартів.

Kshyshtof Yushchak

CONTRIBUTION TO CHILDREN'S RIGHTS

The protection of children's rights is one of the most significant ideas of the entire international law system. The necessity to protect children's rights is reflected in various documents. The need of special care for children was reflected in World Child Welfare Charter signed in Geneva in 1924 and in 1959 Declaration. For the time being, the most comprehensive document to protect the rights of children to proper attitudes and have their needs met is the Convention on the Right of the Child, signed in 1989 by almost every state. It sets the best standards of care and education for children and outlines situations in which children are eligible to receive protection and special measures to satisfy their requirements. However, a problem of the efficiency of decision-making is getting apparent in this regard.

This survey demonstrates the evolution of the legal provisions in the area of children's rights and improved efficiency of observation of these standards.

My, dorośli, na wiele potrzebnych
nam rzeczy możemy poczekać.
Dziecko nie może. Właśnie teraz
formułują się jego myśli, rozwija umysł.
Nie możemy mu powiedzieć: Jutro.
G. Mistral

Nikt nie ma zastrzeżeń, że dziecko ma prawo do opieki, ale już niewielu przyznaje mu prawo do samostanowienia. Wbrew temu, co wiele lat temu mówił Janusz Korczak, iż «nie ma dziecka – jest człowiek» [5, s. 7] dorośli często traktują dzieci w sposób instrumentalny: własność rodziców, przedmiot podlegający urabianiu przez nauczycieli. A przecież, jak argumentuje autor, «Dzieci stanowią trzecią część ludzkości, dzieciństwo stanowi trzecią część życia. Dzieci nie będą dopiero, a już są ludźmi. Z płodów i bogactw ziemi należy im się trzecia część – i z prawa, a nie z łaski. Owoce jednej trzeciej części zwycięstw ludzkiej myśli im się należą» [4, s. 75]

Przez całe wieki hołdowano przekonaniu, że dziecko, będąc zaledwie «materiałem» na człowieka, wymaga surowego traktowania i bezwzględного dyscyplinowania, ponieważ tylko w ten sposób może wyrosnąć na pełnowartościową jednostkę. Jako rzecz naturalną, aprobowaną przez obowiązujące normy religijne, obyczajowe i kulturowe, traktowano krzywdzenie dzieci, dzieciobójstwo.

O wszystkich ważnych dla dziecka sprawach decydował ojciec. Wśród tych ważnych spraw znajdowała też swoje miejsce najważniejsza – życie dziecka, którego pełnym dysponentem był właśnie ojciec [8, s. 7].

Za przełom w historii praw przyznawanych dziecku można uznać edykt cesarza Walentyniana I, który to w Rzymie, w 365 roku zniósł przysługujące ojcu prawo życia i śmierci. Zakazane zostało zarówno zabicie, jak i porzucenie dziecka; czyny te uznano za przestępstwo. Pozostawiono ojcu prawo karcenia dzieci [8, s. 7].

Jednocześnie jednak upłynąć musiało wiele setek lat, aby do społecznej świadomości wkroczyło choćby pojęcie «dzieciństwa», co nastąpiło pod koniec XVI wieku. Trzeba było dalszych dwustu lat, aby J.J. Rousseau zauważył, że dzieciom powinny przysługiwać prawa obywatelskie, a kolejnych stu kilkudziesięciu, by pojawił się międzynarodowy ruch na rzecz ochrony praw dzieci.

Zapoczątkowała go historia 8-letniej Mary Wilson z Baltimore, która była regularnie maltretowana fizycznie przez matkę. Pomocy udzielili jej członkowie lokalnego oddziału stowarzyszenia przeciwdziałania okrucieństwu wobec zwierząt [1, s. 9]. Pod wpływem tamtych wydarzeń, od 1874 roku w USA powstało ponad 200 różnych inicjatyw, mających na celu ochronę dzieci przed przemocą, dostrzeżono bowiem społeczne położenie dziecka i uznano, że wymaga ono odrębnego traktowania i opieki. Sformułowano wówczas pojęcie «ochrona dzieciństwa» [7] rozumiane jako działania państwa, samorządów i organizacji społecznych, których celem jest zapewnienie dziecku warunków do prawidłowego rozwoju. Tym samym dziecko zostało uznane za pełnowartościowego człowieka, za istotę, której przynależą prawa.

Stopniowo także w innych krajach zaczęły powstawać organizacje chroniące dzieci i zabiegające o prawa dla nich. W 1913 roku w Belgii odbył się I Międzynarodowy Kongres Opieki nad Dzieckiem, podczas którego zaproponowano powołanie międzynarodowego stowarzyszenia opieki nad dzieckiem. W 1920 z trzech organizacji: Międzynarodowego Czerwonego Krzyża (Genewa), Komitetu Pomocy Dzieciom (Berno) i Towarzystwa Funduszu Ratowania Dzieci (Londyn) – wyłonił się Międzynarodowy Związek Pomocy Dzieciom. Związek ten w 1923 roku podjął uchwałę zwaną Deklaracją Praw Dziecka (Deklaracja Genewska). Została ona przyjęta w 1924 roku przez Zgromadzenie Ogólne Ligi Narodów [8]. W preambule deklaracji zapisano, że «mężczyźni i kobiety wszystkich narodowości uznają, że ludzkość powinna dać dziecku wszystko, co posiada najlepszego, i stwierdzają, że ciężar na nich, bez względu na rasę, narodowość i wyznanie wyspecyfikowane następnie obowiązki» [7]. Po raz pierwszy dostrzeżono zatem podmiotowość dziecka i potrzebę ochrony jego podstawowych praw. Stwierdzono: 1) dziecku powinno się dać możliwość normalnego rozwoju fizycznego i duchowego; 2) dziecko głodne powinno być nakarmione, dziecko chore pielęgnowane, dziecko wykołajone wrócone na właściwą drogę, dziecko opuszczone i sierota – wzięte w opiekę i wspomagane; 3) dziecko powinno przed innymi otrzymać pomoc w czasie klęski; 4) dziecko powinno być przygotowane do zarobkowania na życie i zabezpieczone przed wszelkim wyzyskiem; 5) dziecko winno być wychowane w wierze, że jego najlepsze cechy powinny być oddane na usługi współbraci.

Ważnym krokiem w ewolucji praw przyznawanych dzieciom było proklamowanie w 1959 roku przez Zgromadzenie Ogólne NZ Deklaracji Praw Dziecka. Rola tego dokumentu polega przede wszystkim na znaczącym rozszerzeniu katalogu praw dzieci. W ramach 10 zasad wymienia się: 1) równość wszystkich dzieci, bez żadnego wyjątku i różnicy; 2) możliwość szczególnej ochrony prawnej; 3) prawo do nazwiska i obywatelstwa; 4) możliwość korzystania z opieki społecznej; 5) szczególną opiekę nad dziećmi specjalnej troski; 6) miłość i zrozumienie jako podstawę rozwoju; 7) bezpłatną i obowiązkową naukę na poziomie przynajmniej podstawowym; 8) pierwszeństwo w zakresie otrzymywania wszelkiej ochrony i pomocy; 9) pełną ochronę przed zaniedbaniem, okrucieństwem i wyzyskiem; 10) wychowywanie w duchu pokoju, zrozumienia, braterstwa, tolerancji.

Po kolejnych trzydziestu latach – w tym blisko jedenastu latach prac nad projektem – w 1989 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych jednomyślnie uchwaliła Konwencję o Prawach Dziecka. Weszła ona w życie w 1990 roku z chwilą ratyfikowania jej przez 20 państw. Nazywana jest światową konstytucją praw dziecka. Składa się z preambuły zawierającej założenia ogólne oraz z trzech części postanawiających.

Tworząc katalog praw dziecka kierowano się następującymi zasadami: 1) zasada dobra dziecka – wszelkie działania muszą być podejmowane z uwzględnieniem najlepiej pojętego interesu dziecka; 2) zasada równości – wszystkie dzieci (niezależnie od ich cech) są równe wobec prawa; 3) zasada poszanowania praw i odpowiedzialności obojga rodziców – państwo szanuje autonomię rodziny i ingeruje jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach; 4) zasada pomocy państwa – państwo zobowiązane jest do wspierania i zabezpieczenia socjalnego rodzin (w szczególności potrzebujących pomocy).

Zbiór praw przyznanych dziecku w Konwencji obejmuje prawa cywilne (prawa i wolności osobiste, najważniejsze z nich to: prawo do życia i rozwoju, obywatelstwa, tożsamości, do prywatności, religii, wyrażania własnych poglądów, prawo do wolności od przemocy), socjalne (prawo do odpowiedniego standardu życia, ochrony zdrowia i zabezpieczenia socjalnego, wypoczynku i czasu wolnego), kulturalne (prawo do nauki, korzystania z dóbr kultury, prawo do informacji i znajomości swoich praw) oraz polityczne (prawo stowarzyszania się i pokojowych zgromadzeń).

Jak stwierdził James P. Grant, dyrektor wykonawczy UNICEF, Konwencja wysoko uplasowała dzieci na porządku dziennym spraw krajowych i międzynarodowych tworząc twardy fundament dla nowej etyki na rzecz dzieci, które posiadają niezwykłe prawa o nie mniejszej wartości niż prawa dorosłych.

Istotne jest, że obok przedstawionych wyżej aktów o charakterze ogólnym, uniwersalnym przyjęto szereg międzynarodowych aktów szczegółowych dotyczących albo określonych praw, albo określonych grup osób. Charakter taki ma m. in. Deklaracja z 1974 r. o ochronie kobiet i dzieci na wypadek zagrożenia w czasie konfliktu zbrojnego. Na jej mocy Zgromadzenie Ogólne ONZ zaleciło rządowi podjęcie starań zmierzających do zapewnienia kobietom i dzieciom ochrony przed skutkami wojny. Wszelkie formy represji oraz nieludzkiego traktowania kobiet i dzieci są, w myśl postanowień Deklaracji, działaniami o charakterze przestępczym [3].

Na gruncie międzynarodowym istotną rolę w zakresie zabezpieczania praw dzieci pełnią także różnego rodzaju organizacje. Wśród nich znajdują się: UNICEF (Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci), UNESCO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury), FAO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa), WHO (Światowa Organizacja Zdrowia), ILO (Międzynarodowa Organizacja Pracy).

W Polsce głównym źródłem dla kształtowania przepisów prawa dotyczących ochrony praw dziecka jest Konstytucja.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zawiera podstawowe postanowienia odnoszące się do otoczenia przez państwo troskliwą opieką dzieci, zapewnienia im najszerszych możliwości rozwoju, prawa do nauki. Z kolei na rodziców nakłada obowiązek wychowania dzieci na prawych i świadomych swych obowiązków obywateli. Dokument stanowi również o prawie dziecka do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.

Konkretyzacja postanowień Konstytucji dotyczących praw dziecka zawarta jest w szeregu aktach ustawodawczych, przede wszystkim: Kodeksie Rodzinnym i Opiekuńczym, Kodeksie Cywilnym, Kodeksie Pracy, Kodeksie Karnym, Ustawie o Postępowaniu w Sprawach Nieletnich, Ustawie o systemie oświaty [2, s. 17].

Na straży ochrony praw dziecka, obok państwa stoi również szereg instytucji. Są to m. in.: Komitet Ochrony Praw Dziecka, Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie oraz Rzecznik Praw Dziecka, do zadań którego należy podejmowanie działań na rzecz pełnego i harmonijnego rozwoju dziecka, z poszanowaniem godności i podmiotowości, ochrona przed przemocą, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbywaniem oraz złym traktowaniem.

Mogło by się wydawać, że wszelkie działania zmierzające do ochrony praw najmłodszych zamknęły okres postrzegania dziecka jako przedmiotu opieki i ochrony gwarantowanej prawem a otworzyły okres formalnego zabezpieczania jego praw, czyli położyły akcent na traktowanie dziecka jako podmiotu prawa. Faktem jednak pozostaje, że dzieci wciąż jeszcze postrzegane są raczej jako przedmiot obowiązków ciążyących na dorosłych, a nie jako istoty niezależne, pełnoprawni członkowie społeczeństwa, którym z tej właśnie racji przysługują różnorodne uprawnienia.

Do chwili obecnej nie wypracowano w pełni skutecznych metod egzekwowania praw dzieci zapisanych w oficjalnych dokumentach, a codzienne obserwacje pokazują mało optymistyczny obraz ich przestrzegania. Często spotykamy się ze stosowaniem wobec nich różnych form przemocy, nadużywaniem władzy, zaniedbywaniem obowiązków. Przy czym, wyszczególnione zachowania odnoszą się zarówno do bezpośrednich opiekunów dzieci, jak też instytucjonalnych form opieki nad nimi. Sytuacja ta jest sprzeczna z wymaganiami, jakie stawia się podmiotom życia społecznego, politycznego i gospodarczego odnośnie ich obowiązków wobec dzieci.

W Polsce, w przeciwieństwie do rozwiniętych krajów demokratycznych, w których problematyka praw dzieci jest stałym elementem rozważań naukowych i debat społecznych, zagadnienia te są rzadko podejmowane. Nie prowadzi się też ewidencji i statystyk dotyczących łamania praw dzieci. Jednak dane pośrednie wskazują, że jest to problem występujący często, we wszystkich środowiskach społecznych, oraz nasilający się.

Musimy zatem pamiętać, że nawet najlepsze regulacje prawne, nie wystarczą, żeby zmienić sytuację, nie przyniosą korzyści, jeśli nie będziemy dążyć do przygotowania młodych ludzi do życia w społeczeństwie jako indywidualnie ukształtowanej jednostki wychowanej w duchu pokoju, godności, tolerancji i równości.

Contribution to children's rights/

In the whole system of international law, one of the most important issues has become a child protection. Such a need was expressed in various documents. A Declaration of giving special care to all children was expressed in World Child Welfare Charter signed in Geneva in 1924 as well as in Declaration signed in 1959. The rights of the children to fulfill their needs, and to proper treatment were expressed the most fully in Convention on the Rights of the Child in 1989, signed by nearly all countries. The Convention established standards of care and upbringing of children, that should be aimed at, and it described situations, in which children should have protection and special means for securing their needs. On such grounds there occurs a problem of effectiveness of the agreed solutions.

The study shows the evolution of standards in law in the scope of children rights protection, as well as the issue of effectiveness of respecting these norms.

BIBLIOGRAFIA

1. Czyż E. Prawa dziecka / E. Czyż. – Warszawa. – 2002.
2. Dutkiewicz J. Pirogowicz I., Steciwko A., Ochrona prawna dziecka i rodziny (prawo polskie i standardy prawa międzynarodowego), (w:) A. Steciwko A., Pirogowicz I. (red.), Dziecko i jego środowisko. Prawa dziecka – dziecko krzywdzone. – Wrocław. – 2005.
3. Klimek M. Ochrona praw dziecka w systemie prawa międzynarodowego XX wieku [Wersja elektroniczna] / M. Klimek. – Dostęp: www.pedkat.pl/images/czasopisma/pk8/art11.pdf.
4. Korczak J. Modlitwa wychowawcy. Pisma wybrane / J. Korczak. – Warszawa. – 1986. – tom IV.
5. Korczak J. Prawa dziecka do szacunku. Pisma wybrane / J. Korczak. – Warszawa. – 1986. – tom I.
6. Szymańczak J. Konwencja o Prawach Dziecka ONZ [Wersja elektroniczna] / J. Szymańczak. – Dostęp : http://biurose.sejm.gov.pl/teksty/i_684.htm.
7. Szymańczak J. Konwencja o Prawach Dziecka ONZ. Uwagi o realizacji konwencji przez Rzeczypospolitą Polską [Wersja elektroniczna] / J. Szymańczak. – Dostęp: <http://biurose.sejm.gov.pl>.
8. Szymańczak M. Od prawa do życia do prawa do samostanowienia (o ewolucji praw przyznawanych dziecku), (w:) Czyż E., Dziecko i jego prawa / M. Szymańczak. – Warszawa. – 1992.

Сергій Яковенко,

д. психол. н., професор,
Одеський державний університет
внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТОСУНКАХ МІЖ ДІТЬМИ

В умовах економічної кризи та соціально-політичної нестабільності особливого значення набувають принципи гуманізму, толерантності та порозуміння, в тому числі у стосунках між звичайними дітьми та дітьми особливими, не такими, як інші.

Sergii Yakovenko

TOLERANCE FORMATION IN CHILDREN RELATIONS

Principles of humanism, tolerance and understanding, including the relationship between normal children and special children who are not like the others gain a particular importance in times of economic crisis and social and political instability.

«Ми всі різні, але права у нас однакові»

Під терміном «толерантність» ми будемо розуміти, згідно Декларації принципів толерантності, прийнятої Генеральною конференцією ЮНЕСКО 25 жовтня – 16 листопада 1995 року [1], морально-психологічну якість особистості, засновану на усвідомленні багатовимірності навколишньої дійсності, розмаїття форм та способів відображення її людьми, розумінням відносності точності суджень, думок, висловлювань, оцінок; поваги до прав і свобод кожної людини, прийняттям її такою, який вона є; терпимості до будь-яких відмінностей, які не виходять далеко за межі норм людського суспільства.

Протилежним толерантності явищем є несприйняття, ворожість, заперечення права на існування інших точок зору, ненависть до «інших», «інакшості» особистості, їх переслідування – мобінг (від англ. *mob* – натовп), під яким розуміється форма насильства у вигляді цькування одного члена спільноти іншими. Мобінг – це психологічний терор, що виражається в систематичному, ворожому неприйнятті одного або декількох людей, що є членами спільноти, психологічне та фізичне насильство над ними аж до знищення за ознакою расизму, сіонізму, національного чи релігійного розбрату, ворожості до тих, хто відрізняється від більшості.

Яскравим прикладом переслідування «інакшості» в дитячому колективі є фільм «Опудало» режисера Ролана Бикова (1983). У наш час можна зустріти ще більш жорстокі форми цькування неповнолітніх, з елементами садизму і тортур, які кривдники «викладають» в «Ютубі». Жертвами переслідування часто стають діти з очевидними відмінностями від більшості (руді, конопаті, косоокі, заїки, з вадами розвитку і ознаками інвалідності; товсті, худорляві, маленькі й високі, представники інших рас і народів, носії інших культурних традицій), всі ті, кого можна переслідувати без остраху, через їх незахищеність, особисту неспроможність дати гідну відсіч кривдникам, як це буває з аутичними дітьми. Досить поширеною формою реагування на переслідування є втеча, намагання перетерпіти образи і згодом «асимілюватись», стати «своїм» серед «чужих», залучитися підтримкою авторитету чи сподіватися на силу закону, або ж відповісти на агресію максимально жорстко.

Сучасні науковці визначають толерантність як певну життєву філософію (В. Лекторський та ін.), як категорію відносин (Д. Колесов, В. Сітаров та ін.), як елемент політичної та правової свідомості (О. Асмолов, О. Насиновська, Н. Шилборд та ін.), як рису особистості (О. Клепцова, Г. Солдатова та ін.). Вітчизняними та